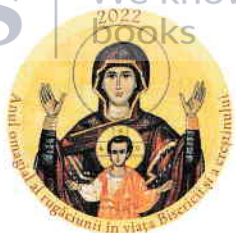

LBRIS

We know
2022
books

ADRIAN LESENCIUC

IRACLIE PORUMBESCU

ȘI

REVOLUȚIILE

OPERA UITATĂ

BASILICA
BUCUREȘTI
2022

CUPRINS

Prefață	5
Repere bio-bibliografice	15
I. Un nume din Obcini. Conștiința continuității românești în carcasa numelui străin	35
II. Urmașul nobilului polonez și nepoata haiducului	59
III. Anii de carte sau întoarcerea pe drumul sângelui	81
IV. Revoluția din 1848. Tânărul Iraclie în centrul cultural al conștiinței românești	107
V. Revoluția lui Iraclie prin scris	131
VI. Cealaltă revoluție a lui Iraclie	155
VII. Surgiunul. Menținerea poziției	181
VIII. Condamnarea la apostolat sau omul care aduce pacea	203
IX. Înfrângeri, pierderi, renunțări	227
X. Lepădarea de sine	249
XI. Împlinirea prin Ciprian	271
XII. Înmulțirea talanților	293
Opera lui Iraclie Golembiowski (Porumbescu)	323
Bibliografie	327

I.

UN NUME DIN OBCINI.
CONȘTIINȚA CONTINUITĂȚII
ROMÂNEȘTI ÎN CARCASA
NUMELUI STRĂIN

Numele Golembiowski, cu variantele Golembiewski și Gołębiowski⁵, este un vechi nume polonez, actualmente răspândit în întreaga lume. Despre acesta afirmă Toader Sireteanu⁶, în anul 1922, că este nume de nobil polon, probabil așezat pe meleagurile Bucovinei la sfârșitul secolului al XVIII-lea:

„Viță de șleahță, ea imigră în Bucovina pe la finea veacului al XVIII-lea. Și dacă ar exista la parohia enoriei

⁵ În poloneză, *gołąb* înseamnă porumbel.

⁶ Cunoscut institutor și publicist bucovinean (1889-1962), nepot al unui alt publicist născut în Sucevița în chiar același an cu Iraclie Golembiowski, 1832. A publicat, printre altele, „Știri noi despre familia Porumbescu” (1822), „Din monografia comunei Deia (jud. Câmpulung-Bucovina)” (1936) și „Însemnări relative la comuna Sucevița, jud. Rădăuți” (1937).

Sucevița condici dinainte de 1800, am afla că familia aceasta a părăsit Polonia când cădea jertfă austriecilor, pruşilor și moscoviților cotropitori și când Tadeusz Kosciusko, patriot fără seamăn, întindea în calea lor sabia spre a izbăvi gloria Jagelonilor de pieire. Astfel de condici însă nu există și de aceea mă voi mărgini numai la unele date, extrase din condicile existente, din care însă nu mă încumet a forma tabloul genealogic al familiei”⁷.

36

Datele privitoare la acest nume la începutul secolului următor în Bucovina sunt, din păcate, puține. Toader Sireteanu, consultând condicile parohiale din Sucevița, identifica cea mai veche menționare a numelui la anul 1807, când surorile Irina și Fevronia, fiicele unui Ioan Golembiowski, mor de vărsat, iar referința cu rădăcinile cele mai adânci în istorie este cea privitoare la decesul, în anul 1841, a unui Maftei Golembiowski, în vârstă de 71 de ani, prin urmare născut înainte de anexarea Bucovinei de către Monarhia Habsburgică. Nu se cunoaște dacă Maftei s-a născut în Sucevița sau oriunde pe teritoriul Bucovinei, ori dacă face parte dintr-o familie poloneză retrasă în Obcini după înfrângerea trupelor conduse de Tadeusz Kościuszko la Raclawicze, în anul 1794. Cert este că după înfrângerea insurecției lui Kościuszko, importante familii din *szlachta* polonă care au susținut mișcarea, deposedate de averi, au fost nevoite să se retragă în sud. Posibil ca printre acestea să se fi aflat și familia Golembiowski, așezată la poalele Obcinii

⁷ Toader SIRITEANU, „Știri noi despre familia Porumbestilor”, în: *Școala*, VII (1922), 8, pp. 149-150. Lucrarea a fost consultată și rezumată de Leca Morariu în primul volum al lucrării *Irachie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, Vasile VASILE (ed.), Ed. Lidana, Suceava, 2014.

Mari, dar nu avem nicio certitudine în acest sens. Nu se știe cu exactitate, cum nici măcar Iraclie Porumbescu nu știe, dar bănuiește că s-ar trage dintr-o familie de sânge polon. Două dintre povestirile sale fac trimitere explicită la această moștenire: „Numele meu străin fatal” și „Numele meu străin mântuitor”. Probabil că dacă familia Golembiovschi s-ar fi așezat în Sucevița după bătălia de la Raclawicze, tânărul Atanasie, născut la ani distanță după acel episod, cel care la anul 1815 devenea eroul care avea să-l inspire pe fiul său, Iraclie, pentru schița „Zece zile de haiducie”, ar fi știut și ar fi transmis că se trage din familia nobiliară de refugiați polonezi. Același T. Sireteanu lansează ipoteza că Atanasie Golembiovschi s-ar fi putut naște la anul 1791, având 28 de ani în anul nunții, 1819, respectiv că fiul lui cel mare, Gheorghe, născut la data de 10 aprilie 1820, ar fi venit pe lume pe când el avea 29 de ani. Această ipoteză contrazice datele pe care le menționează fiul său Iraclie, care așază întâmplarea la anul 1815, an la care Atanasie se raportează astfel:

„Eram un băietan în lapte, cam de 17 ani. Țin minte că încă nu ieșisem la horă, căci, pe vremea mea, fetelor mai jos de șaisprezece și feciorilor de optsprezece ani încă nu le călca piciorul în joc cu ceilalți flăcăi și fete”⁸.

În anul 1815, haiducul Darie ar fi avut vârsta de 31 de ani. Rezonabil este, așadar, să admitem că notițele fiului sunt corecte și să considerăm că Atanasie Golembiovschi s-ar fi născut la patru ani distanță după bătălia de la Raclawicze, fapt

⁸ Iraclie PORUMBESCU, „Zece zile de haiducie”, în *Amintiri*, Nicolae OPREA (ed.), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 24.

care ar fi rămas cu certitudine în memoria familiei dacă ar fi fost proaspăt refugiată. Apoi, într-un interval atât de scurt, familia n-ar fi putut să treacă la Ortodoxie și să fie și recunoscută de o comunitate bucovineană tradiționalistă, care taxa refugiații în prima sau primele două generații cu apelativul „venetic” și care îngrădea cumva accesul pe pozițiile de înaltă reprezentare. Or, Atanasie Golembiovski ajunge la sfârșitul anilor 1830 vornic al Suceviței, fapt ce denotă indirect că familia lui era așezată la poalele Obcinii Mari cu multă vreme în urmă.

Asocierea cu nobilimea poloneză în exil se face întâmplător și nefericit în anii studenției lui Iraclie la Lemberg, iar povestea este redată în amintita povestire „Numele meu străin fatal”, sau, după cum apare în *Gazeta Transilvaniei*, „Pronumele meu străin – fatalu”⁹:

„Comisarul avu drept a zice, că oi avea timp de a vorbi, căci șase săptămâni mă ținură închis, scoțându-mă numai în toată ziua la interogatorii lungi și aspre.

Cum te cheamă? fu întâia întrebare a amploiatului de instrucție.

I.G., răspunsei eu.

De unde de loc?

Din Bucovina.

Cu ce te ocupi aici?

Studiez în primul an de filosofie.

Naționalitate?

Românească.

⁹ I. PORUMBESCU, „Pronumele meu străin – fatalu”, II, în: *Gazeta Transilvaniei*, LIII (1890), 197, pp. 1-3.

Părinții de ce stare și din ce loc?

Țărani din S., în Bucovina.

Bogați?

Ba nu, sunt săraci și mai au copii afară de mine.

- Cum vii d-ta *român*, cu nume *polon* și de părinți *săraci*, așa de departe încoace și șezi cu un *emisar din regatul Poloniei* la un loc?¹⁰.

În urma închiderii sale la Lemberg, Iraclie este nevoit să se întoarcă acasă. Dacă ar fi fost nobil polonez din generația a doua după refugiul în Obcini, tatăl său ar fi avut vreo reacție sau vreo explicație. În paginile scrise de Iraclie Porumbescu nu există vreo reacție sau explicație din partea familiei. Prin urmare, dacă această familie este una de origine poloneză, care să se fi așezat în Obcini, atunci acest lucru s-a întâmplat cu multă vreme în urmă, suficient cât comunitatea tradiționalistă din Bucovina să o convertească și să o asimileze.

Există și posibilitatea ca familia Golembiovschi, asemenea multor alte familii din Obcini, să fi fost supusă procesului de slavizare din primii ani de administrație habsburgică. Această slavizare s-a produs prin sârbizarea antroponimelor, odată ce Biserica Ortodoxă bucovineană a fost subordonată Mitropoliei de la Carloviț, dar mai ales prin rutenizare, odată ce Bucovina a fost înglobată în sistemul administrativ al Galiciiei. Sârbizarea s-a produs în special în familiile preoților bucovineni, caz în care terminația românească a fost înlocuită de sufixul sârbesc *-vici*. Noua terminație, asociată rădăcinii formate dintr-un prenume românesc (al tatălui), a devenit o

¹⁰ I. PORUMBESCU, „Pronumele meu străinu – fatalu”, p. 2.

impunere încă din anul 1776, când patenta imperială a solicitat expres înregistrarea tuturor copiilor și cu numele tatălui. Rutenizarea numelor a fost un instrument de control mult mai sofisticat. În plus față de sufixul rutean, *-ciuc*, *-iuc* sau *-ic*, în multe cazuri (atunci când înregistrarea s-a făcut nu în baza prenumelui antecesorului, ci în baza unei meserii practicate, a etniei, a locului de proveniență sau a diferitelor porecle) a fost tradusă și rădăcina. Astfel, un nume românesc derivat din meseria practică precum Moraru a devenit Melniciuc sau Melnic, un nume desemnând o etnie precum Românul a devenit Voloșeniuc, iar unul care denotă apartenența la un anumit loc/ecosistem, precum Codreanu, a devenit Lesenciuc. În procesul de rutenizare sub administrarea galițiană, dat fiind amestecul slav al provinciei și, implicit, al administratorilor, și sufixele poloneze *-(e)ac* sau *-schi* au fost asociate uneori rădăcinii slavizate. Este posibil ca într-un astfel de proces, sub administrarea slavă (predominant ruteană) a Galiției, numele Porumb(u) să devină Golembiovschi. O asemenea ipoteză lansează și Paul Leu, fiind convins de faptul că după sosirea presupusului nobil polonez la Sucevița la sfârșitul secolului al XVIII-lea ar fi fost imposibilă o explozie demografică masculină de asemenea dimensiuni, încât satul să fie plin la începutul veacului următor de numele Golembiovschi:

„În cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, numeroase familii de autohtoni, după anul 1786, vor purta numele de Golembiovschi, deoarece funcționarii poloni, aduși de austrieci, din Galiția, au tradus masiv numele românilor în limba polonă, iar cei din arborele genealogic al lui Iraclie Porumbescu au fost intabulați

în registrele stării civile cu corespondentul său leșesc: Golembiowsky și nu Porumbescu”¹¹.

Cel mai greu de admis pare a fi, susține același biograf al Porumbeștilor, Paul Leu, că „un nobil venit din Lehia, care a luptat pentru credința în țara sa, strămutat în Țara de Sus a Moldovei, să se fi lepădat de catolicism, pentru a deveni greco-oriental, când religia oficială de pe aceste meleaguri era papistăsească”. În mod similar privește acest aspect și strănepoata Porumbeștilor, Nina Cionca, în „Biografia” introductivă la lucrarea *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu* (p. 15):

„este posibil ca rezonanța străină a acestui nume să fie doar o traducere, așa cum s-a practicat după 1787 când Bucovina a fost alipită Galiției, formând o singură regiune cu capitala la Cernăuți. Atunci funcționarii poloni care au invadat regiunea au tradus o seamă de nume și chiar de localități”¹².

Negură timpul și lipsa izvoarelor ne determină să speculăm cele două posibilități ale prezenței Golembiowschilor în Sucevița (și în întreaga Bucovină de sud): al unei origini poloneze mai îndepărtate și al asimilării treptate, respectiv al originii românești (îndiferent de locul de proveniență), dar supuse trecerii prin procesul de slavizare intensificată, dictată de Curtea de la Viena. Iraclie Golembiowschi însuși ia în calcul

¹¹ Paul LEU, „Rădăcini bucovinene ale familiei Porumbescu”, în *No. 14 plus minus* [online], <https://no14plusminus.wordpress.com/tag/paul-leu/page/3/>.

¹² Nina CIONCA, „Biografie”, în *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu*, Ed. Ars Docendi, București, 1999, pp. 15-29.

ambele variante, nedezicându-se de niciuna, dar asumându-și calitatea de român ortodox, precum întreaga sa familie.

Ion Drăgușanul, cercetătorul satelor bucovinene, identifică la un an după prima consemnare a numelui Golembiovschi în Sucevița prezența unui Ioan Golembiovschi, martor în procesul de vânzare-cumpărare a unei case. Așadar, la data de 13 ianuarie 1808, Ioan Golembiovschi și Ioan Bodnărescu erau „giurați” (martori) la cumpărarea casei din Todirești de către Ioan Ițcuș din Sucevița. Probabil același Ioan Golembiovschi este cel ale cărui fiice mureau de vărsat în anul 1807, după datele culese de Toader Sireteanu. În acei ani de început de secol al XIX-lea, satul bucovinean Sucevița – vizitat de pictorul silezian Franz Jaschke la anul 1810 și immortalizat de acesta – era condus de vornicul Iacov Coșmațchi. Numele sătenilor aveau, în proporție ridicată, terminația poloneză *-schi* și cea ruteană *-iuc*. Acest fapt atestă fie migrarea în masă dintr-o regiune locuită de polonezi, fie slavizarea numelui de un administrator galițian de origine poloneză. Ion Drăgușanul susține că familia Golembiowski s-a mutat în Sucevița din Cozmeci, Galiția, după cum rezultă din condica parohială a satului Breaza:

„În vremea aceea, când Franz Iaschke picta valea Suceviței, satul se închegase binișor, odată cu sosirea câtorva grupuri de galițieni, în majoritate huțani, Tănase și Ioan Golembiovschi venind din Cozmeci-Galiția, după cum mărturisește cronica parohială a satului Breaza, sat în care s-a mutat Ioan Golombiovschi, durându-și casă nouă în august 1841”¹³.

¹³ Ion DRĂGUȘANUL, „Povestea satelor bucovinene. Sucevița (II)”, în *Monitorul de Suceava* [online], <https://www.monitorulsv.ro/Povestea-asezarilor-bucovinene/2012-05-12/SUCEVITA-II>.

Dacă ar sta astfel lucrurile, ar fi însemnat ca frații Atanasie și Ioan Golembiovschi să se fi mutat din Galiția odată cu locuitorii satului Breaza, fondat în anul 1816, în urma așezării în sat în special a unor familii huțule provenite din Transcarpatia, din regiunea Putila sau din Câmpulung pe Ceremuș. Însă din povestirea „Zece zile de haiducie” rezultă că tatăl lor era în Sucevița și pe deasupra bolnav în zilele în care s-au petrecut evenimente descrise de Iraclie. Prin urmare este firesc să admitem că: 1. Ioan Golembiovschi, unchiul lui Iraclie, s-a mutat în Breaza din Sucevița (dincolo de Obcina Feredeului), dar condica parohială a satului Breaza nu putea să urmărească o familie provenită dintr-o altă localitate; satul Breaza se fondase în urmă cu 25 de ani față de anul în care Ioan Golembiovschi ridicase casa de pe valea Făgețelului (în august 1841), era un sat tânăr, în care fuseseră aduse familii vorbitoare de limbă slavă preponderent din nordul Bucovinei și nu din Galiția, iar traseele familiilor Golembiovschi și ale familiilor vorbitoare de dialect rutean din Breaza au diferit; 2. condica parohială a satului Breaza debutează în anul 1843, prin urmare nu sunt documente anterioare care să ateste parcursul; 3. familia Golembiovschi era atestată în Sucevița la începutul secolului al XIX-lea, mai precis în anul 1807. Această ipoteză a venirii din Cosmecii/Cosmenii Galiției este dusă mai departe de o notă a lui Viorel Cosma pe marginea unei mărturisiri a lui Ciprian Porumbescu din jurnal, preluată de la Iraclie, din „Numele meu străin mântuitor”, lămuritoare și ambiguă în egală măsură, care vorbește despre un „acolo” al familiei, în care s-a produs procesul de asimilare românească a predecesorului polonez:

„Auzii de la bunicul și tatăl meu că, în vremurile vechi, să fi emigrat în Moldova un antecesor al lor, din Polonia,

care era polon. Și să fi fost încă și nobil. Bunicul și tatăl meu însă, se nascură acolo în Moldova, care după aceea deveni Bucovina, și fură botezați în legea ortodoxă a țării, fură crescuți între români, se căsătoriseră cu românce, și așa veni că și eu fui botezat în legea bunicilor și a părinților mei și crescut între români. Oricum ar fi fost, neamul era de țărani români, de mai bine de un veac”¹⁴.

Acel „acolo” al lui Ciprian Porumbescu nu sunt Cosmecii Galiției, cum presupune Ion Drăgușanul, ci satul Sucevița, așezare seculară din Obcini, domeniu al Movileștilor, găzduind cunoscuta mănăstire omonimă ridicată de familia Movilă la data de 6 august 1582. Cu certitudine un sat vechi, locuit de români ortodocși ar fi fost cel care ar fi putut produce asimilarea nobilului polonez așezat „acolo”, și nu o comunitate de slavi, de dincolo de limitele statale ale Moldovei, fie și în perioada sa de maximă extindere. Prin urmare, Golembiovschii din neam în neam au învățat să fie români în satul lor, Sucevița, și nu în Galiția. În plus, cei doi amintiți de Ciprian, Iraclie și Atanasie Golembiovschi (în mărturisirea lui Iraclie este vorba despre tatăl său, Atanasie, și bunicul, al cărui nume nu-l cunoaștem), sunt născuți în Sucevița în care, cu mai bine de un veac înainte, probabil pe la începutul secolului al XVIII-lea, s-a așezat și familia nobilului polon. Acest lucru s-ar fi petrecut înainte

¹⁴ Ciprian PORUMBESCU, „Puneți un pahar cu vin și pentru mine” (I), în: *Revista Muzica*, 2/2017, pp. 90-100; C. PORUMBESCU, *Puneți un pahar de vin și pentru mine*, N. CIONCA, Ion DRĂGUȘANUL (eds), Grupul Editorial „Ion Grămadă”, Suceava, 2003. În textul lui Iraclie este reprodus la p. 96, într-o formă schimbată și mult mai lămuritoare: acel „acolo” este, de fapt, „în Moldova, care după aceea a devenit Bucovina” (I. PORUMBESCU, „Numele meu străin mântuitor”, în *Amintiri*, pp. 86-98).